

kötete pontosan saját elemzési gyakorlatával tudja bizonyítani, hogy a fenomenológiai szempont, vagyis a sémákat, a képet alkotó formákat, az időben kibomló filmes narratíva elemeit előtérbe állító szemlélet mennyire termékeny lehet akkor, ha a kortárs filmet akarjuk megközelíteni, melyet néha értetlenkedés övez, és amely gyakran hozza

zavarba a nézőt. De Gregus Zoltán kötetének javaslatára szerint éppen ez a zavar az, amely a mindenkori szemléletváltásunkat előidézhetheti, amely által esélyünk lesz másként tekinteni magukra és a világra.

Molnár Péter

Ki a magyar filozófus?

Percz László: *Ki a filozófus? Magyar filozófiatörténeti tanulmányok.*
Pro Philosophia Kiadó, SZTE Klebelsberg Könyvtár Társadalomelméleti Gyűjtemény,
*Kvár–Szege*d 2017. 236 old.

Percz László legújabb könyve – *Ki a filozófus?* – „A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai” c. sorozat 15. köteteként jelent meg. A 19 évvel ezelőtt indított sorozat célja a magyar bölcselek műveinek megjelentetése, a magyar filozófia történetével kapcsolatos monográfiák, elemző tanulmányok, bibliográfiák, szövegválogatások, konferenciák anyagának publikálása. A sorozatban ez idáig napvilágot látott kiadványok közül megemlíthetjük: Somló Bódog: *Értékfilozófiai írások*, Tavasz Sándor: *Válogatott filozófiai írások*, Halasy-Nagy József: *Az erkölcsi élet*, Bartók György: *Válogatott filozófiai írások*, Laczkó Sándor–Tonk Márton (szerk.): *Böhm Károly és a „kolozsvári iskola”*, Tonk Márton: *Idealizmus és egzisztenciálfilozófia Tavasz Sándor gondolkodásában*, Ungvári Zrínyi Imre: *Önértelmezés és érték tudat. Böhm Károly filozófiája*, Mester Béla: *Magyar philosophia. A szenvedelmes dinnyésztől a lázadó Ikaroszig*, Egyed Péter: *Bretter György filozófiája*, Demeter M. Attila (szerk.): *Kisebbség és liberalizmus*.

Percz László fő kutatási területe a magyar filozófia múltjának és jelenének feltárása, eredményeit esszéikben, tanulmányokban, monográfiákban közölte. Eddig megjelent fontosabb könyvei: *A pozitívizmusról a szellemtörténetig* (1998), *Szép rendbe*

foglalva (2001), *Nemzet, filozófia, „nemzeti filozófia”* (2008), *Háttér előtt* (2013), valamint a *Magyar filozófia a XX. században* (2000) (társszerzők Hell Judit, Lendvai L. Ferenc). Legújabb könyvének főszereplői szintén magyar filozófusok, akiket köztes figuráknak tekint egy olyan skálán, melynek egyik végpontján a maguk egzisztenciális kérdéseiken el-elűnődő hétköznapi emberek állnak, másik végpontjánál a kanonizált bölcselek óriások. „Azok a filozófusok, akik ebben a könyvben fölűnnek, valamennyien a skála két szélső pontja között foglalnak helyet. Nem a hétköznapi tudat színvonalán bölcselek műkedvelők, de nem is az európai bölcseleti hagyomány óriásai. A filozófia hazai művelésének kötetembe válogatott alakjai valamennyien azon igyekeznek, hogy a bölcseletet a magyar kultúra szerves részévé tegyék: közreműködjenek a filozófiai elmaradottság felszámolásában, és kialakítsák a maguk filozófusszerepét. Nehéz munka ez, és bizonyos értelemben máig befejezetlen.” (7–8.)

A kötet borítója Kovács Bodor Sándor: *Az első hó* c. fotója alapján készült. A szerző, ahogyan maga nyilatkozta az Írók boltjában szervezett könyvbemutatót, metaforikus kapcsolatot látott egy parkoló havas felületén hagyott kaotikus autónyomok és a magyar filozófiának a kultúrán hagyott, kontinuumot

nem mutató nyomai között. A kötet 15 írást tartalmaz, melyeket a szerző 2012–2017 között publikált először. A négy fejezetet egy *Előszó*, valamint egy különös *Bevezető* előzi meg, amely tanácsokat tartalmaz a magyar filozófiával foglalkozó jövődöbéli történész számára.

A kötet első szövegtömbjét, melynek címe *Elmaradottság, avagy „négy kísérlet”*, két esszé alkotja. Az elsőben Percz a magyar filozófia elmaradottságának toposzát vizsgálja, annak kialakulását és megszilárdulását a 19–20. századból vett négy reprezentatív szerző – Almási Balogh Pál, Alexander Bernát, Sándor Pál és Balogh Iván – gondolatain keresztül. A szerző tudatában van, hogy a téma alapos bemutatása egy részletes monográfiát igényelne. A filozófiatudomány intézményesülése szempontjából négy meghatározó korszakot idéz meg: „a filozófiát a hazai kultúra önálló területeként létrehozni igyekvő reformkort, a működő filozófiai élet megteremtésén fáradozó századfordulót, a filozófiát közvetlenül a hatalmi ideológia eszközeként szerepére kijelölő kommunista korszak időszakát, illetve a kommunista korszaknak a filozófia kényszerű újrapozicionálási szükségletét magával hozó végét” (23.). Percz az esszében a közös vonásokra összpontosít: azt vizsgálja, hogy miért ilyen szomorú a filozófia helyzete nálunk, és ez hogyan szüntethető meg a kutatók szerzői szövegei szerint.

A kötet második esszéje a 2011-es filozófusbotrányt elemzi. Percz, három évvel a botrány után, dekonstruktív olvasatát nyújtja a Magyar Nemzetben megjelent cikksorozatnak. Megvizsgálja, hogy milyen képet kaphatott a filozófusról az akkori olvasó: a filozófus olyan egyén, aki nem dolgozik rendszeren (néha be sem jár a munkahelyére), haszontalan munkát végez, elvesz mások elől forrásokat, vagy éppen feleslegesen dolgozik (pl. Platón újra magyarra fordítja, pedig már van egy Platón fordítás, lényegében magyarról magyarra fordít feleslegesen), nem is tudós, hanem politikai bajkeverő (mindenbe belebeszél, szidja a rendszert, a hazáját külföldön, stb). Szerzőnk az érdeklő, hogy miért a filozófusokkal akartak példát statuálni? A politikai ellenfél kriminalizálásának elindulásáról ír, ugyanakkor a

hazai filozófusszakma jeles képviselői ellen indított kormányzati politikai-jogi támadások mögött a filozófia kulturális beágyazottságának hiányát próbálja kimutatni úgy, hogy esszéjében egymás mellé kerülnek Bocskai, Horn meg Bibó gondolatai. Percz célja az irodalmias, antifilozofikus szerkezetű magyar kultúra képének árnyalása.

A második szövegtömb, melynek címe *Szerepek, avagy „filozófusból író”*, a hazai filozófus szerep problémáit járja körül, mely szerep nehezen szilárdult meg a magyar kultúrában. Az első esszé itt Bessenyei György élettörténetét, önértelmezését és íróként való kanonizálását vizsgálja. Bár Bessenyei értekező prózája terjedelmesebb, mint irodalmi munkássága, és Voltaire az eszményképe, mégsem tekintik filozófusnak: „a történeti emlékezetben filozófusból íróvá alakul” (56.) az irodalomtörténet kanonizációs műveletei nyomán. A róla alkotott kép kialakulásában neki magának is nagy szerepe volt. Úgy látta, hogy a filozófus magányos különc (nem közösségi), továbbá a konszenzualitást nélkülöző tudásterületen alkot, mely ráadásul túl absztrakt is ahhoz, hogy szélesebb közönséget megszólíthatna. A száraz okosságok helyett a szíveket édesgető irodalomnak kell előtérbe kerülnie mindinkább, a kor kívánalmai szerint. Percz fő tézise az, hogy a magyar kultúra „irodalmias” jelleget mutat, olyan strukturális adottsággal bír, amely miatt az időnként létrejövő filozófiai teljesítmények nem tűnhetnek föl igazán: „a reformkorban, képletesen szólva, a filozófia gyöngye, az irodalom erős lapot húzott” (56.). A *Szerepkeresés, szerepalakítás, szerepjáték* c. tanulmányban Bessenyei György, Szontagh Gusztáv és Litkei Tóth Péter alakját járja körül.

A harmadik tömb címe: *Folyamatok, avagy „következetesség vagy következetlenség?”*. Ebben az első esszé a magyar neokantianizmus történetének két kiváló alakjának, Böhm Károlynak (1846–1911, az első magyar filozófiai rendszer kidolgozója) és Alexander Bernátnak (1850–1927, a magyar bölcseleti intézményrendszer megteremtője) életútjának hasonlóságait és különbségeit emeli ki. Indulásuk szociokulturális és intellektuális feltételeit is párhuzamba állítja szerzőnk, rávilágítva az identitásválság

problémájára és a nyugati filozófiák recepciójára irányuló törekvésre. *Következetesség vagy következetlenség? „Utasok” és „kirándulók” a magyar filozófia történetében* c. esszében Percz László megvizsgálja, hogyan lesz következetes utas (a maga választotta filozófiai irányzat mellett kitartó, bölcséleti utazását az előre lefektetett sínpályákon végigvivő) vagy következetlen kiránduló (új irányzatok fele tájékozódó) a 19–20. század néhány fontos gondolkodója: Pauer Imre és Tankó Béla utasoknak bizonyulnak, Somló Bódog és Pauler Ákos pedig kirándulóknak. A harmadik tömb harmadik írása a mindmáig legjelentősebb magyar filozófiai folyóirat történetében megmutató tendenciákat tárja fel. (*A filozófiai Athenaeum útja a pozitívizmustól a szellemtörténetig: 1892–1947*). Az utolsó írás pedig bemutatja, hogy milyen fordulatokon megy keresztül a magyar filozófia intézményrendszere 1945-től máig (*A „premarxizmustól” a „posztmarxizmusig”*).

A negyedik szövegtömb, melynek címe *Teljesítmények, avagy „túl a komparativisztikán”*, recenziógyűjtemény: magyar filozófiai tárgyú könyvszemléket találunk benne. Az elsőt emelném ki mindenképpen. Ez Lendvai L. Ferenc: *A Gonosz birodalmi* című (2011-ben Budapesten az Áron kiadónál megjelent), négy nagy egységre tagolódó nagy monográfiáját, egy trilógia záró darabját mutatja be. A trilógia első darabja Lendvai professzor kandidátusi disszertációja a protestantizmus történetfilozófiai szerepéről: *Protestantizmus, forradalom, magyarság: Történetfilozófiai tanulmány* (1986). A második mű pedig az 1997-es akadémiai doktori értekezés: *Közép-Európa koncepciók. A Gonosz birodalmi* c. harmadik mű első része inkább teológiai közelítésű, ugyanis „a Gonosz birodalmait megteremtő eszmék eredetileg a mitológiai és a vallásos gondolkodásból származnak, csak később öltönek történetfilozófiai alakot” (170.), így e rész főszereplői Ágoston és Luther. A második és harmadik részben az eszmetörténeti szempont kerül előtérbe a két nagy totalitarizmus elméletének és gyakorlatának vizsgálatával: baloldalon a forradalom elméleti és gyakorlati vetületei bemutatására

(Marx mint az elméleti megalapozó, de itt vizsgálható Lukács és Bergyajej is, majd Lenin és Sztálin mint a gyakorlatba ültetők) kerül sor; jobboldalon az ellenforradalom megalapozását (Nietzsche, Carl Schmitt és Oswald Spengler elméleteinek bemutatását) a gyakorlat elemzése követi (Mussolini „iniciatívái” és a hitleri „elfajulások”). A negyedik részben filozófiai elemzéseket találunk: a történelmi gonoszra irányuló kiemelkedő filozófiai reflexiók kerülnek bemutatásra Kanttól Hannah Arendten keresztül Ricoeurig.

A kötetben további recenziókat találunk Mészáros András, Máté Zsuzsanna, Frenyó Zoltán, Kalmár Melinda, Szabó Miklós könyveiről, a Gáspár László – Valastyán Tamás szerkesztette *Az autonóm filozofálás jegyében: Tankó Béla redivivus* c. kötetéről, valamint a Prohászka Lajos (1897–1963) írásait újraközlő nagyszabású gyűjteményről.

Végezetül hadd emeljük ki Percz László egyik igencsak meggondolkodtató fő tézisét: a magyar kultúra úgy alakult, hogy a „nagy irodalom” és a „kicsi filozófia” kettőssége jellemzi. A „partikuláris” szintjén mozgó, „érzelmeket keltő irodalom” a modern nemzet megszületése idején és azzal összefüggésben került a nemzeti kultúra középpontjába, „hogy az »egyetemességet« képviselő, az értelemre ható filozófia viszont ugyanakkor kiszoruljon onnan” (56.). E folyamatok következményei máig kihatnak a magyar kultúra szerkezetére, s azon belül a filozófia helyzetére. Nagy magyar költőkkel-írókkal már az alapfokú oktatásban elkerülhetetlenül találkozunk, nagy magyar filozófusokkal viszont a felsőfokú bölcsész képzésben is ritkán. Magyarországon ma „nem lehet elképzelni elemista kisiskolást, aki ne hallott volna, mondjuk, Arany Jánosról, de nem lehet elképzelni végzős bölcsészhallgatót sem, aki ellenben egyáltalán hallott volna, mondjuk, Böhm Károlyról” (55.). A szerző számos további példával világítja meg ezt a feloldhatatlannak tűnő kontrasztot a magyar kultúrán belül.

De vajon csakugyan feloldhatatlan? E kérdés elől mi magunk sem térhetünk ki!

Kerekes Erzsébet